

Un exemple de recit de fondacion : *Lo camin de l'aur* de Joan Bodon

Aqueste « conte » es lo primèr dels nòu Contes de Viaur que Bodon escriguèt en 1952, aprèp los Contes del meu ostal (1951). En 1945, escriguèt un recuèlh de poèmas : Frescor de Viaur. Lo nom de Viaur es lo d'un luòc : la ribièra Viaur que travèrsa lo país de Bodon. Mai d'una cresença se i restaca, mai d'un eveniment. Dins lo prològ dels Contes de Viaur, lo narrador legís una pèira gravada amb los noms dels joves Resistents mòrts a la broa de Viaur e lor dedica aqueles contes amb lo sentit que l'istòria d'un luòc es una part de l'Istòria : « Aital se mesclarà vòstre sòmi als sòmils dels sègles passats. Vòli pas bresar la cadena que nos liga ; perdonatz-me se me soi enganat. Ò mòrts de Viaur, aqueles contes los vos portarai ».¹

La colleccion de contes per Bodon es non solament un acte de fidelitat al passat, mas una reflexion perlongada sus la question mesa dins la boca dels « amics » : « Que valon aqueles contes ? De qué nos serviràn dins lo temps novèl ? »

« Dins l'ancian temps, i aviá de fadas en Roergue, de fadas rossèlas amb la pèl blanca que demoravan sul rocasses pels travèrses de Viaur. Dempuèi Segur entrò a La Guèpia, lo mond d'aicí las coneissián e las aimavan, e mai pareis que las adoravan perque dins aquel temps se parlava pas encara ni del bon Dieu ni de la santa Verge. E las fadas fasián tot çò que podián per assistir lo paure mond. Èran pas de marridas fadas e lo mond èran pas de marrit mond...

Aital los sègles trescolavan e las aigas de Viaur s'escampavan d'un gorg a l'autre gorg. Qu'èra polit Viaur alara ! Entremièg cada pèira, entremièg cada grava, lusissián e pampalhejavan de finas agulhas d'aur. E l'estiu, quand las aigas èran bassas, que lo fons de la ribièra se vesia coma un grand camin, totas aqueles pèiras fuoquiejavan. Viaur èra lo camin de l'aur : Via Aurea, coma disián los Romans.

D'ont venia tot aquel aur ? Los sabentasses vos parlaràn de vetas de metal nadiu enclausas dins las pèiras e rosegadas per l'aiga. Benlèu los sabents an rason. Mas lo meu pepin me contava que tot aquel aur venia de las fadas... Perque las fadas se banhavan cada nuèch. Puèi, a la claror de las estelas, se penchenavan en cantant. Amb la penche d'aur se desrabavan mai o mens de pel que las aigas escampilhavan. Aquel pel rossèl èra de pèl d'aur que s'entravava per las pèiras o se bresava dins las raspas.

E lo matin, los cercaires de palhetas, amb de crivèls e de telas, venián passar de sable o bolegar de pèiras. Reculhissián l'aur nadiu que los Romans cromptavan perque los Romans tenián lo país.

Tot aquò son de repapiadas, me diretz. Mas pr'aquò, dempuèi que las fadas son partidas, dins las raspas de Viaur, cap d'agulha rossèla belugueja pas mai !

Las fadas son partidas. Sant Amanç las percacèt de sus un rocàs sus l'autre e los primèrs curats en latin las malesiguèron e las escomengèron. Puèi bastissián de glèisas dins los vilatges. Mas lo mond, a l'amagat, se'n tornavan pregar sus las broas de Viaur. Alara los avèsques mandèron quilhar de capèlas sus cada rocàs ont trevavan las fadas, de capèlas consagradas a la santa Verge. Es aital que se bastiguèron Nòstra Dòna dels

¹ *Lenga e País d'òc*, n° 36, 1999, Claire Torreilles, « Prològ dels Contes de Viaur ».

Enfornats, Nòstra Dòna de Las Plancas, de Rocairòls, de Castelpèrs e totas las Nòstras Dònas d'apr'aicí e mai benlèu Nòstre Dòna de Cenhad que, sabètz, es pas alunhada de Viaur.

Los pacans, ça que la, èran pas mièges convertits. Quand vesían Nòstra Dòna sus l'autar amb lo grand saile d'aur, cresían qu'èra una fada de pèira que los benesissíá. E de peleginatges se montèron que duran encara.

Mas las fadas, las vertadièras fadas, tot còp una, tot còp l'autra, fugissían d'aquel país que las renegava. Ont anavan ? Degun o sap pas. Benlèu dins los païses lonhans e brumoses de l'iversenc, o benlèu tanben tot simplament dins lo cap e dins los racontes de las meninas.

Los cercaires, quand passavan lo sable, de mens en mens trobavan d'aur. Viaur beluguejava pas mai de totes sos ròcs dins lo solelh d'estiu. Los Romans tenían pas mai lo país, mas de senhors aglenats dins de castèls negres. Mais d'un còp, de guèrras venían ensagnosir las nòstras aradas e cremar los nòstres ostals.

Dins los arrucadors de las darrièras fadas, al pus fons dels travèrses desconeguts, los monges levavan de parets e cantavan de psalmes, desbosigavan, tiravan de camins, benesissían lo pont del Diable... E quand lo monastile se quilhava, amb lo clastre e la sia capèla, que las campanas nuèch e jorn clocavan los officis, las fadas un darrièr còp se banhavan dins las aigas tebasas, un darrièr còp se penchenavan, e partissían en se plorant.

Una, pr'aquò, demorava, la pus jove, la pus polida, pèlfresca, doça cabeladura : Flàvia èra lo seu nom. Voliá pas quitar la tèrra maire, la tèrra canina del Segalar. E per fugir pas lo país, la paura fada se vestiguèt de pastra, estremèt lo seu pel d'aur jos una còfa, e s'anèt logar dins una bòria del costat de La Cabana que uèi apelam Tanús.

Flàvia gardava las fedas, d'aquí d'ailà, pels travèrses, raspava los estables, sortissíá lo fems. Lo ser, dormissíá sus un cluèg de palha jos l'escalièr de la fenial. Lo matin, se deviá levar primièra per alucar lo fuòc e lo fornet, per abeurar los pòrcs o trigossar d'aiga dins lo bugadièr.

Mas, pr'aquò, cada nuèch, Flàvia trobava lo biais de partir entrò a Viaur. Aquí la miserabla pastra se despolhava de totas las sias pelhas crassudas, quitava los esclòps pesucs. Tota nuda se banhava dins las aigas candas, puèi se penchava amb la penche d'aur.

L'endeman, Flàvia trimava, trimava ; degun se mainava pas de res. Los patrons èran pro de biais ça que la e plangián pas a degun ni lo pan ni la sopa. Mas Guisard, lo filh de l'ostal, mepresava aquela pastra mal vestida, aquela filha sens lo sòu que degun sabíá pas d'ont veníá.

Cal dire que Guisard èra lo pus crane jovent de tot lo ròdol. Li agradava, lo dimenge, de partir per las vòtas, de dançar, de ne contar quatre a las filhas. Flàvia, ela, anava pas a cap de vòta que lo dimenge lo bestial se garda pas sol. Anava pas a cap de fièra tanpauc. Jamai cap de galant la veníá pas veire pels travèrses.

Guisard, un còp, tornava de la vòta de Sant Just. Avíá falordejat, dançat o begut tot lo jorn e mai un brave tròç de la nuèch. Sarrava pas luènh de doas oras quand lo jovent arribèt al seu ostal. Tot se dormissíá dins la bòria. Guisard se torneget encara dins la cort que lo vin lo trabalhava e lo sovenir de las danças e dels potons. Aquel irètge s'imaginèt d'anar veire se la pastra avíá de cossergues pels artelhs. A palpas

dintrèt dins l'estable, anèt furgar jos l'escalièr mas foguèt res qu'un cluèg de palha que lo marrit garçon poguèt cossergar.

« De qué ! se pensèt alara. Aquela pastra tota pelharda, tota bocharda, a trobat un estèrle e se'n va campejar la nuèch ! Veirem aquò ! Veirem aquò ! »

Lendeman, Guisard faguèt pas mina de res, mas quand la nuèch tornèt, el se rescondèt darrièr lo potz, contra la pòrta de l'estable. Entrò a mièjanuèch, pas res. Tot còp, una rata-penada veniá frelhar per las aurelhas lo jovent que s'aconsomissíá. Una feda bialèt dins l'estable. Guisard se regassèt. La pòrta se dubriguèt sens bruch. Flàvia sortiguèt acatada de totas sas pelhas, se regardèt dins la cort e, vesent pas degun, caminèt prompte, prompte, cap als travèrses de Viaur.

Guisard la seguíá tot doçament. Aital arribèron a la paissièra del molin del Gò. La luna lussissíá clar. Flàvia, darrièr lo vedissàs, se desvestiguèt, puèi, tota rossèla, tota blanca, se n'anèt cabussar e nadar dins lo gorg.

Jamai Guisard aviá pas vista filha tan polida. Entrò al jorn demorèt aquí tampat. La vegèt quand se penchena, sieguda sus un ròc al mièg de l'aiga. La penche d'aur beluguejava dins las primièras clarors de l'alba.

Guisard alara se'n tornèt a l'ostal. « Es una fada, se pensava... Es una fada... » Totes los racontes de la sia menina, totas las cresenças dels ancians venián revolumar dins son cap. Parlava solet : « L'ai vista... Una polida joventa tota blanca amb lo pel d'aur... »

Lo jovent tornèt pas mai a cap de vòta, mas lo dimenge se n'anava pels travèrses gardar las fedas amb Flàvia. E se parlèron coma d'amoroses e s'agradèron tant e mai. Los parents de Guisard repotegavan en començant, puèi, coma Flàvia èra plan desgordida e plan valenta, tot lo mond se trobèt d'acòrdi per dire que seriá pas una marrida nòra. Los dos vièlhs repoteguèron pas mai.

Qualque temps après se maridèron, la fada e lo jovent. Mas quand una fada se marida, pèrd totes sos poders de fada se pren un òme de la tèrra. Flàvia, l'endeman de sas nòças, foguèt una femna coma totas las femnas, una genta femna ça que la amb lo pel rossèl que lussissíá. Aital quitèt pas lo país : degun podiá pas mai contra ela. Vendèt la penche d'aur que li demorava per rebastir la fenial.

Amb Guisard visquèt aürosa. Agèron dètz dròlles, d'enfants mannats, pus rossèls e pus desgordits un que l'autre, que nadavan coma de barbèus. Quand foguèron bèls, cadun bastiguèt son ostal al pè de l'ostal vièlh. Aquò faguèt tot un vilatge que l'apelèron : « La Guisardiá. »

En aval, dins los travèrses del Gò, Viaur gronissíá totjorn mas èra pas mai lo camin de l'aur. »

Joan BODON, « Lo camin de l'aur », *Contes de Viaur*, Edicions de Roergue, 1989.

Axes de lectura

Aquel conte representa **un triple recit de fundacion** qu'a per foncion d'explicar los noms :

- del riu Viaur (*via aurea*)

- de las capèlas long dels tràverses bastidas a la broa de Viaur

- del manse de La Guisardiá (en francés : Guisardié) que se situa a riba esquèrra, còsta Tanus.

Son de racontes etiologics, es a dire que donan las causas primièras de l'apelacion d'un luòc, d'un monument, d'una construccion...

S'encadenan cronologicament los tres recits, tot seguissent Viaur que trescola de gorg en gorg coma fan los sègles. De « l'ancian temps » al « temps dels Romans » puis al temps dels monges e de la glèisa. La cristianizacion es repressiva, ven per « percaçar » las pauras fadas e convertir los paures païsans. La lutz daurada de las legendas primitivas s'ensornís dins los « tempes aules » coma ditz Bodon dins los *Contes dels Balssàs*. Puèi venon los tempes istorics amb la fundacion de la familha e del manse.

S'encadenan narrativament tanben : lo fial conductor es Flàvia la darrièra fada, la mai valenta e mai estacada al país de Roergue, e la primièra en s'umanizant a fondar una familha e un vilatge.

S'encadenan simbolicament enfin, amb la seguida del tèma de l'aur que pauc a cha pauc se demesis, coma una vena abenada. Lo tèma del camin, el, demòra, que siá de jos l'aiga e de sus tèrra. Se sap sa feconditat dins l'òbra de Bodon.

1 - Del premièr temps, i a pas d'autre testimoniatge que las legendas dins las bocas dels grands segon la transmission familhala que per Bodon es la font de tota veritat² : « lo meu pepin me contava » e mai luènh las fadas van existir « dins lo cap e dins los racontes de la meninas ». Son pas de contes, mas d'explicacions del mond. Guisard quand ven Flàvia tan polida conois sul pic qu'es una fada que « totes los racontes de la sia menina, totas las cresenças dels ancians venián revolumar dins son cap », e mai lo narrador prenguèsse ironicament de distàncias retoricas : « los sabentasses vos parlaràn... », « son de repapiadas me diretz... ». Las fadas son evocadas dins son ròtle de divinitats tutelàrias e generosas : es tot lo país que protegisson : « de Segur entrò la Guepia », lo país de Bodon... dins un ambient de bonomia idealizatrutz dels temps ancians : « èran pas de marridas fadas e lo mond èran pas de marrit mond ».

Lo temps dels Romans marca ja la fin de l'atge d'aur, amb la comercializacion organizada de l'aur, ont l'expression « camin de l'aur » va prendre un autre sens que lo sens poetic del « grand camin que fuoquejava » jos l'aiga. « Los Romans tenián lo país ».

2 - Del segond temps, medieval, los testimoniatsges son mai concrets. Los monges evangelizators son tanben bastisseires. Sant Amanç, primièr avèsque de Rodès, evangeliza Roergue als sègles III o IV aprèp J-C. Es lo temps de las capèlas mas tanben

² - En exèrgue dels « Contes de Viaur » Bodon ditz : « Los contes que sègon los teni de ma maire, nascuda a la Ribiera, comuna de Mirandòl-Bornhonac. La Ribiera, en Albigès, èra parròquia de La Plancarda, en Roergue. »

dels camins de tèrra, e mai dels « Ponts del diable » ! Lor activitat representa l'intrada dins « lo temps novèl » coma dirà Bodon dins d'autres circonstàncias, dins un mond que sas valors e sas cresensas son pas las de las fadas del luòc... Un mond portaire d'una mena d'intolerància e de violéncia facha a quicòm de sacrat, sens que los mots sián pas jamai prononciats. D'entendre las campanas picar nuèch e jorn, las fadas « partissián en se plorant ». Amb la religion crestiana es una altra religion que desapareis, encara que l'autor suggerisca un sincretisme popular a l'entorn del culte de la Verge. Mas la poèsia de las legendas se'n va, e la feminitat e la beutat. L'aur tanben.

3 - Lo tresen temps es lo de la bastison umana e individuala.

Aquí Bodon a recors a l'univèrs del conte, jos lo vestit romanesc. Flàvia es la darrièra fada amagada dins un mond qu'a perduda la gràcia e lo sens del sacrat. Sus aquel punt es la sòrre del satir de la *Bèstio dóu Vacarès* de Josep d'Arbaud. Mas a la diferéncia del satir a servada sa beutat e sa capacitat d'aimar, çò que la pèrd coma fada e la salva coma femna.

L'istòria de Flàvia es una version de Cendroseta (conte tipe 510) : fa la sirventa de l'ostal e qu'amaga sa beutat jos l'aparéncia d'una « bocharda, solharda, pelharda », qu'estrema « sos pels d'aur jos una cofa » e se vestís coma una pastra de « pelhas crassudas, d'esclòps pesucs » (es lo personatge de Doria dins « Lo castèl de raive » de *Los Contes del meu ostal* e mai retipa la jove princessa de *Pèl d'Ase*). Se i pòt veire tanben una figura de serena, que l'aiga e los gorgs de Viaur son son element (e los dels dètz drollets que « nadan coma de barbèus »). Sa beutat la desvèla a l'amagat, de nuèch dins lo riu, e un òme la susprend e ne tomba amorós. Per lo jove Guizard es una seduccion subrenaturala, mas que s'exprimís d'un biais uman « se parlèron coma d'amoroses e s'agradèron tant e mai ». Es pas un prince qu'esposarà Flàvia, mas un òme brave e auràn fòrça enfants que faràn lo linhatge dels Guizards. La condicion de païsana es pas viscuda coma una disgràcia, es assumida amb bonur : vend sa penche per bastir la fenial...

Tot l'univèrs romanesc de Bodon es dins aquelas paginas : la cèrca de las originas, la conoissença intima de las cresenças e de las legendas ligadas a un país precís, entre Roergue e Albigés, entre lo costat del paire e lo costat de la maire, la localizacion biografica e simbolica que serà la dels *Contes dels Balssàs* [1953], *La grava sul camin* [1956], de *Lo libre de Catòia* [1966] e fins a *Las Domaisèlas* [1976], lo sentiment del temps que passa en accelerat, de la destinada. Se sent dins aquel « conte » mai que la transmission del conte, una vision duala del mond ont la lutz de la nuèch fa contrapunt a la misèria del jorn, l'encantament al realisme... e ont per anar cap al « temps novèl », i a pas qu'una clau qu'es la de l'amor. A la fin dels *Contes dels Balssàs* que met en scèna Jaurès a la Nogariá, lo Devinhaire ditz als joves amoroses « Amb l'amor, cossí que siá, lo passaretz, lo temps novèl... ». Un triple conte de fondacion qu'es mai que mai fondacion de l'escritura.

Dossier pédagogique : Claire Torrelles